

THE AIRE CENTRE

Advice on Individual Rights in Europe

Ковид-19 и ефект на људска права

Ковид-19 и ефекат на људска права

У овом тексту дајемо кратак преглед импликација борбе против Ковид-19 по заштиту људских права у којем се усредсређујемо на Западни Балкан. Ток и развој пандемије Ковид-19 и одговори држава на њу су непредвидљиви и подлежу преиспитивању и честим променама. Стога, с обзиром на флуидну природу садашње ситуације, у овом тексту не дајемо каталог мера и свеобухватну анализу ефеката ове болести на стање људских права на Западном Балкану већ настојимо да повећамо свест о могућим питањима у вези са пандемијом Ковид-19 и људским правима.

Овај текст је припремио тим стручњака AIRE centra којим је руководио Леди Бианку, ванредни професор на Универзитету у Стразбуру и бивши судија Европског суда за људска права

Објављен 28. априла 2020. године

Увод

Пандемија Ковид-19 је већ прерасла у једну од највећих светских криза од Другог светског рата. У питању су здравље и животи милиона људи а власти широм света предузимају хитне мере како би се избориле са изазовима и ограничиле опасности које нам свима прете. По узору на Кину и друге азијске земље, земље широм Европе се боре да очувају јавно здравље и спрече ширење ове заразне болести увођењем карантина, као и мера ограничења кретања познатим као „изолатија“ или „затварање“ (*lockdown*) и „социјално дистанцирање“. У неким земљама ове мере људима намећу обавезу да буду у кућама у свим околностима, осим кад морају да купе храну и остваре здравствену заштиту или у другим одређеним изузетним ситуацијама. Оне подразумевају затварање школа и универзитета, као и скоро свих јавних места и предузећа све до укидања тих мера. Строгост тих мера које су државе одредиле и примењују разликује се од једне земље до друге, али се чини да је њихов приступ опште узев исти.

Мере које Владе сада предузимају у борби против Ковид-19 не представљају само покушај обуздавања штетне епидемије већ могу и да утичу на дуготрајније норме људских права у области јавног здравља и услове делотворности права људских права у заштити права појединаца у ванредним ситуацијама у догледној будућности. Овај развој догађаја можда наговештава трансформативну промену у односу између права појединаца и права јавности уопште. Што је можда најважније, давањем приоритета заштити права, попут права на живот и здравље, ове мере могу чак и да угрозе шири статус заштите људских права као камена темељца европских друштава. Ова забрињавајућа могућност је нарочито акутна на Западном Балкану, где су демократске јавне институције понекад и даље фрагилне¹, док организације цивилног друштва бију тешку битку да се њихова реч чује.

Мере изолације и задирање у права зајемчена ЕКЉП

Мере изолације и карантина које је усвојила већина европских држава, укључујући оне на Западном Балкану, представљају задирање у многа права заштићена Европском конвенцијом о људским правима (ЕКЉП).

¹ У Албанији, на пример, ни Уставни ни Врховни суд не функционишу још од 2018. године када су скоро све судије ових институција разрешене дужности након спровођења националне реформе правосуђа.

Израз „изолатија“ (lockdown) потиче из америчке затворске праксе. Њиме се описује ситуација у којој се затвореницима ускраћују њихове уобичајене слободе, попут рекреације и окупљања, због привремене ванредне ситуације у затвору. Овај се израз по аналогији користи у контексту Ковид-19 како би се описала ограничења слободе кретања и контаката у породицама и групама која се одређују као опште мере које важе за становништво у целини а у циљу спречавања ширења вируса. Ове мере важе за све, без обзира на то да ли се сумња да суносиоци вируса или његове жртве. Постоје и изузеци који не подлежу примени ових мера који су наведени у релевантним законима, прописима или упутствима власти. Дакле, изолатија обично подразумева ограничење слободе кретања и уживања породичног, друштвеног и економског живота.

Карантин је израз који се користи за опис мера које се предузимају у погледу одређених појединаца или чланова читавих група за које је утврђено да болују од вируса или за које се сумња да су његови носиоци. Људи у карантину су обично заточени на одређеној локацији и није им дозвољено да је напуштају из било ког разлога док не прође опасност коју представљају по друге. Карантин је обично опсежнији од ограничења која важе у „изолатији“ и може представљати лишење или ограничење слободе у зависности од читавог низа фактора². Европски суд за људска права (Суд) је недавно у пресуди у предмету *Де Томазо против Италије* објаснио разлику између те две мере али специфичности сваког сценарија изискују проучавање конкретних околности како би се утврдило које правило важи. У околностима када је у питању јавно здравље, дозвољена су не само ограничења слободе кретања већ и лишења слободе, али само ако се спроводе у складу са поступком прописаним законом и ако су нужна и сразмерна. Чланом 5, ст. 1, т. (е) ЕКЉП се уређују управо овакве ситуације а Суд је имао могућност да образложи свој став по том питању³. Суд помно прати да ли мере предузете из легитимних разлога потпадају под дозвољене изузетке из члана 5, ст. 1 и да ли се поштују процесне гаранције⁴.

Мере које су европске државе предузеле ради заштите јавног здравља значе да је већина њихових грађана заправо заточена у својим домовима. Ово представља очигледно задирање у њихово право на слободу кретања зајемчено ЕКЉП, које обухвата право људи да напусте неку државу чланицу Савета Европе, да уђу у сопствену земљу и да се слободно

- 2 Суд наглашава да приликом утврђивања да ли се конкретна ситуација односи на лишење слободе из члана 5, ст. 1, или на пука ограничења слободе кретања, заштићене чланом 2 Протокола бр. 4, мора да се пође од конкретне ситуације и да мора да се узме у обзир читав низ фактора, попут врсте, трајања, ефеката и начина спровођења мере о којој је реч. Разлика између лишења и ограничења слободе односи се на степен или интензитет а не на природу или суштину ограничења (види, између осталог, пресуде Великог већа у предметима *Нада против Швајцарске*, од 12. септембра 2012, представка бр. 10593/08, ст. 225; и *Остин и други против Уједињеног Краљевства*, од 15. марта 2012, представке бр. 39692/09, 40713/09 и 41008/09, ст. 57, итд.) Суд је такође стао на становиште да му захтев да се узме у обзир „врста“ и „начин спровођења“ мере о којој је реч омогућује да узме у обзир конкретан контекст и околности везане за врсте ограничења мимо парадигме затварања у ћелији. Заиста, контекст у којем је мера предузета представља важан фактор, јер се у савременом друштву често појављују ситуације у којима се од јавности може захтевати да трпи ограничења слободе кретања или личне слободе у интересу општег добра (види пресуду Великог већа у предмету *Де Томазо против Италије*, од 23. фебруара 2017, представка бр. 43395 и наведену пресуду у предмету *Остин и други*, ст. 59).
- 3 За сада је водећа пресуда о овом питању она коју је Суд изрекао у предмету *Ајнхорн против Шведске*, од 25. јануара 2005, представка бр. 56529/00, види нарочито ст. 41-56.
- 4 Види члан 5, ст. 2, 3, 4 и 5 ЕКЉП и релевантну судску праксу.

крећу на територији земље у коју су законито ушли. Ова права могу бити ограничена само када су та ограничења законита у процесном смислу, теже остварењу законитог циља и када су сразмерна. Предузете мере морају да буду у складу са свим овим елементима да би ограничења била дозвољена сходно члановима 2 и 3 Протокола бр. 4 уз ЕКЉП.

Забрана путовања може за последицу да има ускраћивање права људи да траже и добију азил или повреду апсолутне забране присилног враћања (*refoulement*). То не значи да се у интересу јавног здравља не могу наметати сразмерне контроле на путовања и кретање преко граница. Међутим, ситуација у којој се нашло неколико албанских држављана, којима није било дозвољено да уђу у сопствену државу и који су данима били заточени на међународној граници између Албаније и Грчке у условима за које тврде да су нечовечни, изазива забринутост због начина на који се ова ограничења примењују и последица које би могла имати у пракси⁵.

Када се ове мере у пракси примењују дуже од неколико дана, оне не само да задиру у слободу кретања или право на слободу, већ и у читав низ других права зајемчених ЕКЉП, укључујући нарочито право на поштовање приватног и породичног живота. Изолацијом се појединцима ускраћује могућност да посећују своје породице и развијају друге личне односе и аспекте сопственог идентитета кроз низ активности које би обично упражњавали. Ова задирања изазивају прекомерне тегобе деци одвојеној од једног или оба родитеља, којима је можда озбиљно нарушена могућност да их виђају и заједно проводе време, као и старијим људима, којима може бити ограничен приступ нези и важним породичним и осталим контактима. Слично томе, могуће је да ће лични контакти и нега између људи и породица које живе у различитим земљама бити значајно прекинути на дуже време.

Право на слободу вероисповести је очигледно такође ограничено. Људима није дозвољено да одлазе у своје богомоље нити да се окупљају у групама и врше своје обреде или да их обилазе они који им пружају духовну помоћ. Ограничени су и слобода изражавања и право на информисање, при чему се код тих ограничења мора водити рачуна о посебном значају права на информисање у ситуацији пандемије када је у питању заштита здравља⁶. Државе предузимају разне мере у борби против „лажних“ или „штетних“ информација или информација које могу изазвати панику и социјалне немире током пандемије. У неким случајевима се кршење ових мера кажњава казном затвора у трајању до пет година⁷. Премда је

5 Види „*Nearly 40 Albanians stuck at border with Greece*”, Е. Halili, Albanian Daily News, 7. април 2020, доступно на: <https://www.albaniandailynews.com/index.php?idm=41148&mod=2>.

6 У вези са овим правом из члана 10, види пресуду у предмету *Иницијатива младих за људска права против Србије*, од 25. јуна 2013, представка 48135/06, а у вези са чланом 8 пресуду у предмету *Гуера и други против Италије*, од 19. фебруара 1998, представка бр. 14967/89.

7 Види: <https://www.danas.rs/drustvo/mijatovic-dezinformacije-o-pandemiji-ne-smeju-da-sluzе-za-ogranicavanje-slobode-medija/>.

ограничавање дезинформација током пандемије важно, све предузете мере и даље морају да буду сразмерне иначе постоји опасност да државе негативно утичу на основне функције које новинарство обавља током ванредне здравствене ситуације, укључујући позивање власти на одговорност и размену корисних информација. Премда Интернет сада можда представља једини начин на који појединци могу да остварују права која су од основног значаја за демократска друштва, премда не у пуној мери, круцијалне слободе, попут права на окупљање и протестовање, се и даље не могу у потпуности остваривати преко Интернета.

Наша деца тренутно не могу да иду у школу и да се нормално образују. Иако би неко можда рекао да успостављање школовања на даљину преко Интернета у веома кратком року представља изузетно достигнуће и хвале вредну алтернативу с обзиром на ситуацију, јасно је да чак и под претпоставком да сви могу да имају приступ онлајн школовању, деца и даље не могу да се сусрећу са својим наставницима и друговима чак ни виртуелно и да заједнички суделују у образовању, што представља важан елемент сваког образовног система. Ове мере нарочито погађају децу из породица слабог материјалног стања и другу угрожену децу.

Неопходност одлагања избора ради спречавања масовног окупљања људи логично ограничава гласачка права која представљају основне аспекте наших демократских држава.

Ковид-19 несразмерно представља већу опасност по оне који живе једни близу других. Садашња научна сазнања поред тога указују на то да овај вирус несразмерно погађа старије људи и оне који већ имају здравствене проблеме. Стога је опасност од заразе нарочито акутна у притворским центрима⁸, као и у установама у којима су смештене особе са инвалидитетом⁹ и здравственим објектима или домовима за старе¹⁰. Задатак држава у погледу ових конкретних ситуација је нарочито тежак с обзиром на угроженост људи о којима се ради а нарочито у објектима под контролом власти¹¹.

Државе такође могу људима да наметну обавезу да се подвргавају здравственим прегледима и испитивањима¹². У таквим случајевима је

---

8 Види, на пример, пресуду у предмету *Муизел против Француске*, од 14. новембра 2002, представка бр. 67263/01; пресуду Великог већа у предмету *Мозер против Републике Молдавије и Русије*, од 23. фебруара 2016, представка бр. 11138/10.

9 Види пресуду Великог већа у предмету *Центар за правне ресурсе у име Валентина Кмпеноа против Румуније*, од 17. јула 2014, представка бр. 47848/08.

10 Види, на пример, пресуду у предмету *Вотс против Уједињеног Краљевства*, од 4. маја 2010, представка бр. 53586/09.

11 *Ибид.*, ст. 93.

12 Европска комисија за људска права (Комисија) и Суд су закључили да релативно минорна здравствена испитивања могу бити у складу са ЕКЉП када су сразмерна (види одлуке Комисије у предмету *Атсемане*

питање постојања или одсуства информисане сагласности од значаја приликом оцењивања да ли је та мера у складу са ЕКЉП а Суд је то питање већ размотрио у неколико предмета¹³. У неким случајевима се ти појединци потом држе под веома строгим режимом изолације у циљу заштите других¹⁴. Поред тога, похрањивање и објављивање здравствених података људи који су подвргнути здравственим испитивањима или лечењу и мерама обавезног лечења и изолације људи који имају симптоме вирусне инфекције отварају и питања повреде члана 8 ЕКЉП¹⁵.

Изолација може бити катализатор за бројније случајеве насиља у породици из очигледних разлога, укључујући већи стрес, боравак у скученом простору и тешке услове живота, као и урушавање механизма подршке у заједници¹⁶. Тренутна криза такође може додатно да ограничи могућност жена да побегну од злостављања, услед страха да ће се заразити или да ће заразити друге, а може довести и до тога да жртве остају у средини у којој немају одговарајући приступ услугама, попут сигурних кућа у којима ће бити безбедне од насилника, које немају одговарајуће могућности, као и до тога да насилници не одговарају за своја дела.

Строга ограничења кретања и затварање школа такође може на разне начине несразмерно да погађа жене. Жене широм света у поређењу са мушкарцима обављају око 2,5 пута више неплаћених послова у домаћинству и старају се о деци и старима те је већа вероватноћа да ће се суочити са додатним обавезама када се школе затворе, што отежава њихово задржавање послова за које јесу плаћене. Несразмерно већи број жена вероватно ради у неформалном сектору и услужним делатностима, те су оне економске погођене мерама изолације и карантина, социјалним

и други против Белгије, усвојену 10. децембра 1984, представка бр. 10435/83; у предмету *Бофа и други против Сан Марина*, усвојену 15. јануара 1998, представка бр. 26536/95; и у предмету *Салвети против Италије*, усвојену 9. јула 2002, представка бр. 42197/98) или када су их је одредио суд (*X против Аустрије*, одлука Комисије усвојена 19. фебруара 2013, представка бр. 19010/07; *Петерс против Холандије*, одлука Комисије). Међутим, Суд је недавно утврдио повреде члана 3 ЕКЉП. Види, на пример, пресуду у предмету *Дворжачек против Републике Чешке*, од 6. новембра 2014, представка бр. 12927/13 а нарочито пресуду у предмету *Р.С. против Мађарске*, од 2. јула 2019, представка бр. 65290/14

13 Види поменути пресуду у предмету *Дворжачек против Републике Чешке*, пресуду у предмету *Елберте против Летоније*, од 13. јануара 2015, представка бр. 61243/08; пресуду у предмету *Алту и други против Турске*, од 30. јуна 2015, представка бр. 32086/07.

14 Види поменути пресуду у предмету *Енхрон против Шведске*.

15 Види пресуде у предмету *Авилкина и други против Русије*, од 6. јуна 2013, представка бр. 1585/09; *Раду против Републике Молдавије*, од 15. априла 2014, представка бр. 50073/07; *Л.Х. против Летоније*, од 29. априла 2014, представка бр. 52019/07; *У.У. против Русије*, од 23. фебруара 2016, представка бр. 40378/06. Види такође Рјешење Агенције за заштиту личних података у Босни и Херцеговини од 24. марта 2020: http://www.azlp.ba/rijesenja/Archive.aspx?langTag=bs-BA&template_id=149&pageIndex=1

16 Број случајева насиља у породици у Кини се у фебруару 2020. утростручио у односу на претходну годину, а непрофитна организација која се бори против насиља у породици у централној кинеској покрајини Хубеј је навела да је 90% свих пријављених случајева насиља повезано са Ковид-19. Национални SOS телефон за жртве насиља у породици у САД такође извештава о све већем броју позива и наводи да насилници користе Ковид-19 као средство за додатну изолацију жртава од њихових пријатеља и породице.

дистанцирањем и успоравањем привреде. Жене које имају могућност да раде и да се усавршавају онлајн од куће морају да имају приступ Интернету. Чак и кад жене имају приступ Интернету, могуће је да оне због родне неравноправности имају мање могућности да га користе из разних разлога, укључујући цену, социјализацију и притисак породице.

Одређене маргинализоване групе становништва, попут LGBT заједнице, би на Западном Балкану могле да се суоче са дискриминацијом у приступу здравственој заштити. Ова дискриминација би такође могла да утиче на приступ испитивањима и лечењу од Ковид-19, што пак може припаднике маргинализованих група становништва да доведе у нарочиту опасност да тешко оболе или умру због овог вируса. Поред тога, у земљама у којима примарна здравствена заштита није бесплатна, могуће је да људи избегавају да затраже помоћ лекара или да купују скупе лекове на рецепт, што може довести до погоршања њиховог здравственог стања. Избегавање здравствене заштите током епидемије не само да штети онима који су заражени вирусом већ може довести и до већег ширења Ковид-19 од стране оних који нису адекватно лечени¹⁷.

Према Међународном пакту о економским, социјалним и културним правима¹⁸, право на здравље државама чланицама намеће обавезу да створе услове како би се свима обезбедиле лекарске услуге и нега у случају болести. Европском социјалном повељом је зајемчено конкретно право на заштиту здравља¹⁹, као и право на социјалну и здравствену помоћ²⁰. Све земље Западног Балкана су ратификовале оба ова уговора.

У Италији, једној од европских држава која се у једном тренутку суочавала са најтежом епидемијом Ковид-19, мере изолације су довеле до застоја у пружању помоћи мигрантима и тражиоцима азила. Мигранти и тражиоци азила су угрожени и зато што је многим од њих здравље већ нарушено, а италијански лекари су приликом прегледа миграната и тражилаца азила по њиховом доласку констатовали да је туберкулоза најраспрострањенија болест међу њима. У Италији су због изолације заустављени и летови у циљу репатријације, услед чега је пренасељеност центара у којима мигранти смештени досегла опасне размере а они се налазе у опасности од избијања болести. Ово отвара питање сврсисходности ових мера у борби против пандемије, као и ограничења, па чак и потпуног ускраћивања, права на миграције и азил, које се у последње време оспорава. Услови у којима су мигранти притворени и њихово удаљење у земље порекла су и пре избијања Ковид-19 отварали питања повреде више чланова ЕКЉП.

17 Види наведену пресуду у предмету *Enhron против Шведске*, нарочито ст. 44-45.

18 Члан 12, ст. 2, т. (д).

19 Члан 11 Европске социјалне повеље.

20 Члан 13 Европске социјалне повеље. Види такође Део I ст. 13 и члан 7 ст. 9 и чланове 19 и 30. Види такође члан 3 ЕКЉП и Конвенцију о људским правима и биомедицини, тзв. Конвенцију из Овиједа.

Када је реч о процесним правима, права на приступ суду и на јавну расправу би могла бити нарушена у тренутној ситуацији у којој се чини да се већина правосудних органа у региону Западног Балкана суочава са тешкоћама у раду и који можда морају да ограниче приступ јавности у догледној будућности. Затварање судова повећава опасност од неоправданог продужавања притвора или ограничења права попут права на правично и јавно суђење, на испитивање сведока или на судску одлуку у разумном року. Ова опасност би могла у великој мери да се ублажи креативном применом једноставне и доступне технологије. Делотворност свих правних средстава за повреде људских права се суочава са озбиљним изазовима у тренутном правном окружењу.

Борба против пандемије Ковид-19 и заштита права зајемчених ЕКЉП

Суд наглашава да се у циљу заштите права на живот сходно Конвенцији „... позитивне обавезе из члана 2 морају тумачити тако да важе у контексту сваке активности, било она јавна или не, у којој право на живот може бити у питању. То је, на пример, случај у сектору здравствене заштите у погледу чињења или нечињења здравствених радника“.²¹ Суд такође наглашава да се од држава „захтева да установљују правила којима приморавају болнице, како јавне тако и приватне, да усвајају одговарајуће мере за заштиту својих пацијената“²² нарочито „када је капацитет пацијената да се о себи старају ограничен“²³.

Остаје, међутим, питање сходно начелу које је Суд установио у пресуду у предмету *Осман против Уједињеног Краљевства*: да ли су државе предузеле/да ли предузимају све мере које се разумно од њих могу очекивати да би спречиле штету за коју су знале или за коју је требало да знај²⁴.

21 Види пресуду у наведеном предмету Центар за правне ресурсе у име *Валентина Ктрепоа против Румуније*, ст. 130; пресуду у предмету *Додов против Бугарске*, представка бр. 59548/00, ст. 70, 79-83 и 87, од 17. јануара 2008; и пресуду Великог већа у предмету *Во против Француске*, представка бр. 53924/00, ст. 89-90, ECHR 2004-VIII.

22 Види пресуду Великог већа у предмету *Калвели и Чиљо против Италије*, представка бр. 32967/96, ст. 49, ECHR 2002-I. Суд је у овој пресуди потврдио став који је утврдио у својој ранијој пракси да се позитивне обавезе из члана 2 ЕКЉП односе “и на сферу јавног здравља”. У погледу раније судске праксе у вези са позитивним обавезама, види пресуду у предмету *Л.Ц.Б. против Уједињеног Краљевства*, од 9. јуна 1998, *Reports of Judgments and Decisions* 1998-III, стр. 1403, ст. 36 и пресуду Великог већа у предмету *Осман против Уједињеног Краљевства*, од 28. октобра 1998, бр. 23452/94, ст. 116

23 Види поменути пресуду у предмету *Додов*, фуснота 4, ст. 81.

24 Види поменути пресуду у предмету *Осман против Уједињеног Краљевства*, ст. 116.

Према ЕКЉП, државе имају општу обавезу да предузимају одговарајуће мере како би појединце заштитиле од ширења пандемије Ковид-19 и спречиле да се они њоме заразе, ако је заразу могуће избећи, и да трпе последице те заразе. С обзиром на значај заштите живота и заштите појединаца од нечовечног или понижавајућег поступања²⁵, државе могу с пуним оправдањем да предузимају сразмерне мере како би изоловале делове или своје целокупно становништво у циљу успоравања пандемије а тиме и заштите основних права зајемчених ЕКЉП. Без права на живот, сва остала права, укључујући она које смо већ поменули, су увек ограничена.

Несумњиво легитимни циљ заштите људи од Ковид-19 а приори оправдава мере које последњих дана утичу на наш живот²⁶. Неколико европских држава је предузело законске и правосудне мере у одговор на ситуацију а у складу са домаћим и међународним правом²⁷. Како би те мере биле сагласне са ЕКЉП, оне морају да буду прописане законима који испуњавају услов везан за „квалитет закона“, морају да буду бити прецизне и доступне како би људи могли да регулишу своје понашање, по потреби уз правну помоћ, а морају и да буду сразмерне законитом циљу чијем се остварењу тежи.

Према члану 15 ЕКЉП, све државе могу да предузму мере којима одступају од својих обавеза по овој Конвенцији у доба рата или друге јавне опасности која прети опстанку нације.²⁸ Током пандемије Ковид-19, као и у другим ванредним ситуацијама када државе сматрају да морају да примене мере дерогације²⁹, тела у Стразбуру у обзир узимају обавезу европских власти да штите опстанак нације и живот својих грађана³⁰. Међутим, један број Високих страна уговорница³¹ чак и у контексту тренутне ситуације сматра нужним да одступи од одредби Конвенције сходно члану 15.

25 Види, између осталог, пресуду у предмету *Папошвили против Белгије*, од 15. децембра 2016, представка бр. 41738/10.

26 Види Резолуцију 2003/29 Комисије за људска права „Приступ лековима у контексту пандемије, попут HIV/AIDS, туберкулозе и маларије“, Thomaïs Douraki “*La Convention européenne des droits de l’homme et le droit à la liberté de certains malades et marginaux*” Paris, LGDJ, 1986, Yamin, “*Not Just a Tragedy: Access to Medications as a Right Under International Law*”, 21 Boston University International Law Journal (2003), 22 April 2003, M. Afroukh, « *L’urgence d’un droit à la sécurité des personnes dans la jurisprudence de la Cour EDH* », RDP 2015/1, стр. 139.

27 У Италији су мере засноване на одредбама италијанског Устава а Влада је усвојила наредбе и уредбе у складу са законом а са легитимним циљем заштите јавног здравља од пандемије Ковид-19. Француски *Conseil d’État* је 22. марта 2020. прихватио захтев Уније младих доктора и наложио премијеру да усвоји мере потпуног затварања. Види, на пример, <https://www.conseil-etat.fr/ressources/decisions-conten-tieuses/dernieres-decisions-importantes/conseil-d-etat-22-mars-2020-demande-de-confinement-total>.

28 Види такође члан 4 Међународног пакта о грађанским и политичким правима (ПГП).

29 Види на пример пресуде у предметима *Лолес против Ирске* (бр. 3) од 1. јула 1961, представка бр 332/57; и *Ирска против Уједињеног Краљевства* од 18. јануара 1978, представка бр. 5310/71.

30 Види пресуде у предметима *Клас и други против Немачке* од 6. септембра 1978, представка бр. 5029/71, *Броген и други против Уједињеног Краљевства* од 29. новембра 1988, представке бр. 11209/84, 11234/84, 11266/84, 11386/85, итд.

31 До 26. марта 2020. су ту могућност искористиле следеће Високе стране уговорнице: Албанија, Естонија, Грузија, Јерменија, Летонија, Молдавија, Румунија, Сан Марино, Северна Македонија и Србија. Види https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list/-/conventions/treaty/005/declarations?p_auth=Z0thTQdh.

Одступање сходно члану 15 државама не даје за право да раде шта им се прохте³². Оне нису у потпуности ослобођене својих обавеза из ЕКЉП, као ни дужности да штите наведена права и слободе колико год могу у датој ситуацији. Чланом 15 се државама даје могућност да одступе од својих обавеза из одређеног члана само у најнужнијој мери коју изискује хитност ситуације и само ако мере које предузима нису у нескладу са њеним осталим обавезама према међународном праву³³.

Генерална секретарка Савета Европе је 7. априла 2020. државама чланицама издала смернице о поштовању људских права, демократије и владавине права током кризе изазване вирусом Ковид-19³⁴.

У овој ситуацији би Резолуција бр. 1536 (2007) Парламентарне скупштине Савета Европе о ХИВ/АИДС у Европи могла да пружи корисне смернице о поступању током пандемије Ковид-19. У тој се резолуцији наводи следеће:

*„9. Наглашавајући да пандемија ХИВ/АИДС представља хитно питање на медицинском, друштвеном и економском нивоу, скупштина позива парламенте и владе Савета Европе да:
9.1. обезбеде да су у њиховим законима, политикама и пракси поштују људска права у контексту ХИВ/АИДС, нарочито право на образовање, рад, приватност, заштиту и приступ превенцији, лечењу, нези и подршци;”*

Ови и остали документи пружају државама Западног Балкана корисне механизме за излагање на крај са тренутном ситуацијом уз поштовање њихових међународних обавеза и националних стандарда.

Премда је уобичајени рад парламената широм Европе нарушен, земље предузимају мере како би се прилагодиле ситуацији. На пример, британски Парламент своје функције током заседања врши електронским путем, посредством делимично онлајн виртуелног парламента. Европски парламент је већ привремено увео електронско гласање а састанке одржава путем видео конференција.³⁵ Такви поступци показују да

32 Види извештај Европске комисије за људска права о предмету *Данска, Норвешка, Шведска и Холандија против Грчке* („Грчки предмет“) од 5. новембра 1969.

33 Поред пресуда у поменутих предметима *Лолес против Ирске* и *Ирска против Уједињеног Краљевства*, више о сразмерности мера може се наћи и у пресудама у предметима *Бренинген и Мекбрајд против Уједињеног Краљевства* од 26. маја 1993, представке бр. 14553/89 и 14554/89; *Аксој против Турске* од 18. децембра 1996, представка бр. 21987/93 и у недавним пресудама у предметима *Шахин Аллај против Турске* и *Мехмет Хасан Алтан против Турске* од 20. марта 2018, представке бр. 16538/17 и 13237/17

34 Доступне на <https://www.coe.int/en/web/portal/-/coronavirus-guidance-to-governments-on-respecting-human-rights-democracy-and-the-rule-of-law>.

35 Види саопштење британског Парламентарног заједничког комитета за људска права: “*Covid-19 response scrutinised to ensure human rights are upheld - 19 March 2020*” доступно на <https://committees.parliament.uk/committee/93/human-rights-joint-committee/news/145641/Ковид19-response-scrutinised-to-ensure-human-rights-are-upheld/>.

парламенти не морају бити спречени да врше своју уставну функцију и разматрају законодавство због вируса Ковид-19. Мере које се предузимају у одговор на велике катастрофе и пандемије, као што је Ковид-19, у суштини потпадају под надлежност извршних власти и можда није реално од парламената изискивати да усваја прописе усред пандемије у којој број заражених експоненцијално расте из дана у дан. Остаје, међутим, питање да ли већ постоји законодавни оквир којим се извршне власти овлашћују да издају извршне налоге и у којој мери и како оне поштују тај оквир. Стога парламенти и у овим околностима играју кључну улогу у обезбеђивању усклађености ових ванредних рестриктивних мера са начелима законитости и сразмерности

Коначно, чак и када су рестриктивне мере заштите јавног здравља уведене под неопходним законодавним наџором, оне и даље могу довести до несразмерних и беспотребних ограничења појединих људских права ако управна тела задужена за извршење тих мера поступају с непотребном окрутношћу и опресивним жаром. У таквим ситуацијама би институција омбудсмана могла да игра кључну улогу у усмеравању управних тела у обављању њихових тешких задатака у овим ванредним околностима и у обезбеђивању да она своје улоге испуњавају у складу са потребним стандардима током тренутне кризе.

Закључак

Државе имају јасну, премда тешку, обавезу да утврде ефекте ових мера карантина, изолације и социјалног дистанцирања на целокупан дијапазон разних права зајемчених ЕКЉП. Овој неопходној дужности се може приступити из двеју перспектива.

Заштита живота и здравља људи први је приоритет са којим се државе Западног Балкана суочавају у сред овог огромног изазова. Овај приоритет је повезан са обавезама држава из ЕКЉП да предузимају све мере које се од њих основано могу очекивати како би заштитиле и пружале услуге, нарочито помоћ, људима чије се здравље налази у већој опасности због пандемије. Државе су истовремено дужне да пажљиво процењују своје задирање у права и слободе својих грађана и да ограниче ефекте тог задирања само на меру у којој је оно неопходно и само док то задирање изискује ванредна ситуација изазвана пандемијом Ковид-19³⁶.

---

³⁶ Њихове међународне обавезе и могућност оправдавања својих мера посредством поступка одступања из члана 15 ЕКЉП и члана 4 ППГ, будући да је дерогација дозвољена само у мери у којој то ситуација изискује.

Друго, државе имају јасну процесну обавезу да поштују националне законодавне поступке који се односе на ванредне ситуације, како би свака мера могла да буде подвргнута наџору демократски изабраних тела и судова. Наџор над неком рестриктивном мером од стране националних правосудних органа најбоља је гаранција да је она ефикасна и сразмерна у свакој конкретној ситуацији³⁷.

Када ова ванредна ситуација прође, могуће је да ће трећа перспектива добијати на значају. За сваком кризом, које год она врсте била, следи фаза „поука“. Тада ће се несумњиво одвијати расправе о доктрини позитивних обавеза према ЕКЉП, нарочито члановима 2, 3 и 8. Постављаће се питања да ли су владе предузеле све мере предострожности како би сузбиле ширење пандемије Ковид-19 на својој територији и да ли су основано могле и да ли је требало да учине више, посебно имајући у виду њихову упознатост са ситуацијом са епидемијом Ковид-19 у Кини почетком године.

За сада, а с обзиром на хитност ситуације, обавезе држава из ЕКЉП односе се на законитост, неопходност и сразмерност усвојених ограничења, укључујући позитивне мере за заштиту нарочито угрожених људи. Постоји очигледна потреба да се оствари равнотежа између колективне заштите и заштите појединачних права при чему потоња не треба да буду жртвована приликом остваривања те равнотеже. ЕКЉП и сви механизми који упућују на праксу Суда у Стразбуру представљају одличан водич у овој тешкој ситуацији. Поступајући у складу са ЕКЉП можемо да осигурамо да никад не подријемо наш колективни циљ да поштујемо и штитимо људска права, без обзира на изазове са којим се сусреће човечанство.

---

³⁷ Види одлуку Уставног суда Косова бр. 01/15 од 23. марта 2020. и одлуку Уставног суда Босне и Херцеговине бр. АП 1217/20 од 22. априла 2020.